بەفری گەرم لە نێوان خەڵات و رەخنەدا ... حەیدەر عەبدولڕەحمان

لە کورتە فیلمی (بەفری گەرم) ی دەرهێنەر (عەدنان عوسمان) کە خەڵاتی باشترین دەرهێنانی لە فیستیڤاڵی سینەمای دژ بە تیرۆر بە دەست هێنا، سیناریۆی یەکێ لەو تراژیدیا پڕ لەمەرگەساتانەی سەردەمی داعش دەبینین کە چۆن ژن و پیاوو منداڵێك لەتاو خۆ رزگار کردن لەمەرگ لە دەست تاوانکاران رادەکەن و روو لەناوچەیکی شاخاوی پڕ لەبەفرو بەستەڵەکی ەمین رێژکراو دەکەن، بۆ ئەوەی لەوێوە بەرەو شوێنێکی ئارام بچن.

لەرێگادا لەنێو کەشو هەوای ساردو شەختەبەندی بەفرو، لوورە لووری گورگ و، سەرماو سۆڵەی کوشندە، بەرگەی ئەو هەلومەرجە سەخت و دژوارە ناگرن، ناتوانن بەردەوامی بە رێیشتن بدەن، بۆیە ژنەکە مۆرالی بەردەوام بوونی دەڕوخێ و بەسەر مێردەکەی دا هاوار دەکات، بۆ ئەو کارەساتەت بەسەر هێناین، کە دەتزانی تووشی ئەو هەموو ئەشکەنجەو ئازارە دەبین، فەرموو تابلۆکانت بسووتێنە باخۆمانی پێ گەرم کەینەوە، بۆ تابلۆکانت ئەوەندە بە نرخ بوون ؟ ئەوەندە لات خۆشەویست بن نەیانسووتێنی ؟ پیاوەکە کە تاقە شتێك لەگەڵ خۆی هێنابێت بۆ ئەو کۆچە، تابلۆکانی بوو کە نەیتوانی بە جێیانی بیڵێ، ئەو تابلۆیانە بەلای ئەوەوە بەنرخترین سەرو سامانی بوو.

ئەوەندەی سەرماو سۆڵە تەنگی پێ هەڵچنین و شتێکیان لەو ناوە بەفراویەدا شك نەدەبرد کزە ئاگرەکەیانی پێ جۆش بدەن، کەچی هێشتا دەستی نەدەچووە ئەوەی ئەو تابلۆیانەی خۆی بسووتێنێ و منداڵ و ژنەکەی لە تەوژمی سەرما رزگار بکات ...بۆیە بە ژنەکەی دەڵێت: ئەی تۆ نەبووی دەتگوت با بڕۆین ئەگەر لەئەشکەوتێکیشدا بژین لەوە باشترە بمان کوژن ؟

ژنەکە کە شتێ لەو لەحزەیەدا بەهانای نەدەهات هەرەشەی لە مێردەکەی دەکرد بگەڕێنەوە لەمردنی ناو بەفر باشترە، ئەوان بەرگەی سەرماو رەوە گورگێکی تر ناگرن، کە لە پێشیانەوە رەوە گورگی چیاکان و لە دواوەشیانەوە رەوە گورگێکی تری داعش بوون، لەو نێوەندەدا نەیدەزانی کامە مردن هەڵبژێرێ، بۆیە دەستی کوڕەکەی گرت بەرەو دواوە گەڕانەوە، ئەمجارە پیاوەکە ناچاری ئەوە بوو پێ لەجەرگی خۆی بنێ و یەکە یەکەی تابلۆکانی بەدەستەکانی خۆی بسووتێنێ، لەو ساتە وەختەدا رەنجی هەموو تەمەنی بۆ ئەو لەتەنیا گڕە ئاگرێك بەنرختر نەبوو.

دواتر دوای شەوێکی خۆ گەرم کردنەوە بەسوتانی تابلۆکان و خۆ گەرم کردنەوە بە لەئامێز کردن و ماچی گەرمی ژنەکەی شەو دەبەنە سەر، بۆ بەیانی کە رۆژ دەبێتەوە بەڕێ دەکەونەوە، بەڵام لەرێگادا دەکەونە ناو چاڵێکی مین و چارەنووسە رەشەکە روو بە روویان دەبێتەوەو دەتەقنەوە و دەمرن .

ئاماج و فەلسەفەی فیلمەکە:

دەرهێنەر لەداڕشتنی ئەو سیناریۆیەداو لە چوارچیوەی رووداوو دیالۆگەکاندا وەك پێویست دەست نیشانی زەمەنی نەکردووە، بینەر دەزانێت ئەو ژن و مێردو منداڵە ئەو رێگە سەختە بەفرینە دەگرنەبەر، دەیانەوێت رابکەن، بەڵام نازانێ بۆچی رادەکەن! بەرەو کوێ دەچن!
ژنەکە کاتی خۆی گوتبووی بچین لەئەشکەوتێکا بژین لەوە باشترە بمان کوژن.
ئەمە ئەوە دەگەیەنێت کە ئەوان لەدەست کوشتن رادەکەن، بەڵام کێ دەیان کوژێ؟ دەرهێنەر بەهیچ شێوەیەك لەهیچ گرتەیەك و دیالۆگێکدا ناوی داعش یان تیرۆرستانی نەبردووە، بەڵام لەدەستپێکی فیلمەکەی دا چەند دێرێکی بە زمانی ئینگلیزی نووسیووە کەگوایە ئەوانە لەدەست داعش رادەکەن، بەمەش ئامانجی سەرەکی فیلمەکەی بۆ بینەر نادیار کردووە.
سیناریۆکە لەرووی بیرۆکەوە ئەگەر دەرهێنەر ئەو بۆشاییانەی پڕ کردایەوە و هەندێ گۆڕانکاری لە هەندێ دیمەندا بکردایە سیناریۆیەکی کاریگەرتر دەبوو، بەتایبەت ئەگەر دیمەنی سووتانی تابلۆکانی هەڵگرتایە و وێنەیەکی جوانتر لەوەی پێ ببەخشیبوایە، بەشێوەیەك مردنی بەگەورەتر نەزانیبوایە لە تابلۆکانی، دوای تەقینەوەکە تابلۆکانی هەر لەئامێز بونایە، یاخود منداڵەکەی بە زیندوویی بەجێ هێشتایەو منداڵەکە وەك نەوەی ئایندە تابلۆکانی لە ئامێز گرتایە، ئەو کات هەم کاراکتەرەکە بەهێزتر دەبوو، هەم هونەریش وەك گوتارێکی ئاشتی خوازانەی مرۆڤایەتی بەمردن لەناو نەدەچوو.
بەگشتی فیلمەکە نەفەسی کورتەو خراوەتە نێو چوارچیوەی کورتە فیلم و ماوەکەی تەنها 19 خولەکە، دەرهێنەر کاتی پێویستی بەدەستەوە نیە بۆ بەرجەستە کردنی زۆر رووداوو گرتەی دیکە کە دەرهێنەر خۆی و ئێمەش ئاواتمان بۆی دەخواست ،چونکە کەشو هەوای سیناریۆکە زۆر لەبار بوو بۆ ئەوەی فیلمەکە سنووری کورتە فیلم جێ بێڵێ و ببێتە فیلمێکی درێژ، پێم وایە ئەگەر ئەو سیناریۆیە تێر کرابوایە، هەندێ

گۆڕانکاری لە دیمەنەکانی ئەنجام درایە، دەبوو بەیەکێك لە فیلمە سەرکەوتووەکان .

دەرهێنان :

دەرهێنەر لەدەستپێکی (بەفریگەرم) بایەخێکی گرنگی بە سیناریۆ داوە، کە بۆتە بنەمایەکی هەرە مکۆم بۆ چارەنووسی فیلمەکەی، سیناریۆکەشی بە خۆی داڕشتووە، بۆ ئەوەی هەموو سەربەستیەك بەخۆی بدات بۆ بەرجەستە کردنی ئەو خەیاڵانەی بیریان لێ دەکاتەوە، ئامرازەکانی سیناریۆشی خستۆتە بەرگێکی واقیعی و سروشتی بۆ ئەوەی بە سادەترین زمان، فەلسەفەی فیلمەکە بەبینەر بگەیەنێت، بەتایبەت لەداڕشتنەوەی دیالۆگدا، کە بەراِستی زمانی سینەمایەو لە زمانی هەموو هونەرەکانی دیکە جودایە، ئەوەندەی سینەما پێویستی بە وێنە هەیە، ئەوەندە پێویستی بە دیالۆگ نیە، چونکە وێنە لە سینەمادا ئەلتەرناتیفی زمان و دیالۆگە..

دەرهێنەر و ئەکتەر و وێنەگر کاتێك دەتوانن دەسەڵاتی هونەریی خۆیان نیشان بدەن، کە بتوانن روو بەرووی هەلومەرجی سەخت و دژوار ببنەوە، بینەر بخەنە گێژاوێك لە نیگەرانی، وەك ئەو رووبەرە بەفراوان و ترسناکەی ناو شاخ و دۆڵی پڕ لەهەڵدێرو دڕندەو ئاژەڵی مەترسیدار ، کە جێ بەجێ کردنی فیلم تێیدا دەبێتە ئەرکێکی نا ئاسایی بۆ ستافی فیلم، بەتایبەت لەو گرتانەی لەشەودا تۆمار دەکرێن و دەرهێنەر پێویستی بەدابەش کردنی رووناکی و بلاجکتۆرات و پاراستنی کوالیتی وێنەگرتن دەبێت.
بۆیە (کات) و(شوێن) لە فیلمدا گرنگی تایبەتی خۆیان هەیەو سیمای تایبەتی خۆیان بەسەر پانتایی فیلمدا بە جێ دێڵن.
جێ بەجێ کردنی فیلم لەو شوێن و کاتانەدا پێویستی بە دابین کردنی کەلو پەل و ئامرازە تەکنیکی و هونەریی و کەرەستەو شوێنی حەوانەوەی ستاف و خۆراك دەبێت بۆ ماوەی چەندین رۆژ، کە رەنگە ئەو کەرەستەو ئامرازانە لەسینەمای ئێمەدا بوونیان نەبێت ، یان خەرجی زۆریان بوێت، بۆیە هەندێ جار ئەرکی دەرهێنەر لەو هەلو مەرجانەدا قورستر بێت و ناچاری ئەوە بێت چاوپۆشی لەزۆر دەرفەتدا بکات و لەدەستی بچێت .

تەنێکی نامۆ لە جەستەی فیلمەکەدا : لەسەر ئەو رێگە پڕ لە نەهامەتیەی ئەو ژن و پیاوو منداڵە بەرەو چارەنووسێکی نادیار گرتویانەتە بەر، دەرهێنەر دیمەنێکی سێکسی دروست دەکات، کە بینەر بەئاسانی هەست دەکات ئامانج لەو گرتەیەدا تەنها وروژاندنی

بینەرە.
راستە کە هەندێ حاڵەتی لە ئامێز گرتن لە کەشو هەوای ساردو دڵ تەزێن دا رەنگە ببێتە سەرچاوەیەك بۆ گەرمی بەخشین ، بەڵام بەو شێوە ناوازەیە نا کە بینەر هەست بکات دیمەنەکە بەئەنقەست درێژ کراوەتەوە بە ئامانجی وروژاندنی.
ریتمی فیلمەکە لە قۆناغی پێش ئەو دیمەنە ریتمێکی خێرایە، ریتمێك لەگەڵ هەلومەرجێکی تەنگەتاودا دەڕوات و حاڵەتێکی دەروونی گرژی بۆ بینەر دروست کردووە، لەچاوەڕوانی چارەنووسی ئەو هەلو مەرجە سەختو دژوارەدا، بەپێچەوانەی ریتمی دیمەنە سێکسیەکەیە کە ریتمێکی هێورو لەسەرخۆیە، هەموو شتێ ئاساییە، نەهەست کردن بەسەرما، نەگرژی و تۆقین لە دەنگی لووره لووری گورگ، وەك ئەوەی شوێنی ئەو سێکس کردنە گوازرابێتەوە بۆ هوتێلە پێنج ئەستێرەکان، بۆیە دەرهێنەر نەك هەر هەلومەرج و شوێنی رووداوەکانی لە بیرچۆتەوە، تەنانەت منداڵەکەش دیار نەماوەو بینەر نازانێ ئەو منداڵەی لەسەرمان هەڕەشەی مردنی لەسەر بوو، چی بە سەرهات؟

ئەکتەر :

ئەکتەر لە فیلمەکەدا فاکتەرێکی بەهێزی راگرتنی ریتمی فیلمەکەیە، چونکە لەرووی ئەداو بزووتنەوە، لەگەڵ هەمان ریتمی کەشو هەواکەو رووداوەکاندا دەڕوات .
بۆیە ئەکتەر پێویستی بەوە هەیە لەرووی دەروونی و سایکۆلۆژییەوە خۆی بۆ بەرجەستە کردنی ئەو حاڵەتە نامۆیە ئامادە بکات و بتوانێت

کارێك بکات، بەشێك لە ئیمای هەست کردن بەسەرما لەجەستەو ئەدای ئەکتەرەوە وەرگرێت کە تاکە فاکتەرێکی گەیاندنی کاریگەری ئەو ئەتمۆسفیرەیە بۆ بینەر.

ئەکتەرەکانی (بەفری گەرم) (نیگار محەمەد، بیلال زەنگەنە، پەنار ئیبراهیم) ببوون بەپارچەیەکی زیندوو لەبەرجەستە کردنی رووداوەکان، لەناو ئەزموونێکی قورس دابوون، کە رەنگە هەندێ هەلو مەرج کاریگەریان هەبێ لەسەر ئەدای ئەکتەر بەتایبەت هەلومەرجێکی قورسی وەك کات و شوێنی روداوەکانی ئەو فیلمە، هەردوو ئەکتەر ئەدایێکی جوانیان ئەنجام دا کە جیگەی سەرنج بێت.
بەڵام ئارەزووم بوو دەرهێنەر منداڵەکە تەنها وەك کۆمبارس لە فیلمەکەدا بەکار نەهێنێ ، هەندێ دیمەن و دیالۆگی تایبەتی بۆ دروست کردایە، منداڵەکە بۆ وەزیفە نەدەمایەوەو کاریگەرییەکی بە جۆشی دروست دەکرد.

وێنە و موزیك و کاریگەریەکانی دەنگ :
وەك لەوێنەی فیلمەکەدا دەبینرێت، وێنەگر (حشمەت نارنجی) دەستێکی رەنگینی لەهونەری وێنەگری سینەمایی دا هەیە، ئەو دەست رەنگینیە کاریگەری خۆی بەسەر گرتەو کوالیتی فیلمەکەدا بەجێ هێشتووەو نرخ و بەهای خۆی داوەتە رووداوەکان و فاکتەرێکی هەرە بەهێزی ئەو سیما جوانەی لە فیلمەکە دەردەکەوێت وێنەگرتنیەتی، چونکە وێنە هاوکێشەی فیلم دەگۆڕێت، ئەوەی لەوێنە گرتندا هەستی پێ دەکرێت ئەم خاڵانەیە:

1. بۆ بژارکردنی گرتەی کلۆس زۆرتر بایەخ بە دیمەنی ماچ و دیمەنە سێکسیەکە دراوە، لەزۆر شوێندا بۆشایی هەیە لەگرتەی کلۆس، لەوانەش تا ئێستا روخساری منداڵەکە و ئەکتەرە پیاوەکە بەو گرتەیە هاوسەنگ نەبووە، ئەوەی بینراوە بەشی زۆری گرتەی گشتی و گرتەی مام ناوەندی بوو، چونکە بینەر بە پەرۆشی ئەوەیە روخساری ئەکتەرە پیاوەکەو منداڵەکەش ببینی، بە تایبەت لە کاتی تەوژمی سەرما دەکرا بە کلۆس لەرزینی منداڵەکە دەرکەوتایە.

1. دوا دیمەنی کۆتایی کە دیمەنی سەرلەبەیانی رێشتنی هەر سێ کاراکتەرە لە چیاداو رووداوی تەقینەوەکەو مردنی کاراکتەرەکانە، دیمەنێکی گشتی لاوازە، نەخراوەتە نێو بەرگێکی تەعبیری یان رەمزی، کە ببێتە چارەسەرێکی درامی لۆژیکی بۆ بەدەستەوەدانی فەلسەفەی کۆتایی دراماکە، دەبوا کامێرا ڕۆڵێکی کاریگەر تری بینیوبایە بۆ بەرجەستە کردنی ئەو

رووداوەو دوور بەدووری نەیڕوانیبا ئەو روداوە کاریگەرە، وێنە لە بەرجەستەکردنی ئەو رووداوە نەیتوانی تراژیدیاکە بەرجەستە بکات و تینوویەتی بینەر لە کۆتاییەکەیدا بشکێنێ ..

موزیکی وێنە :

موزیکی وێنەیی ئامرازی هەرە بەهێزی بەرجەستە کردنی ریتمە،بەهەر سێ جۆری ریتمی رووداوو ریتمی ئەکشنی ئەکتەرو ریتمی وێنەی، کە هاوشان لەگەڵ هەر سێ ئەو ریتمانەدا دەڕوات و هیچ لەو ریتمانە بەبێ موزیك ناتوانن بەرجەستە بکرێن.

لەو فیلمەدا موزیك ئەو رۆڵەی نەبینی ، چونکە موزیکی تایبەت بۆ فیلمەکە دانەندراوە، ئەوەی هەیە موزیکی گشتیە و تەنها بۆ پڕکردنەوەی بۆشاییەو پێویستی بەشارەزاو ئەندازیاری تایبەتی بواری موزیکی وێنەییە، ئەگەرنا لەکات و شوێنێکی ئاوا ترسناکدا بینەر پێویستی بە بەرجەستە کردنی حاڵەتە دەروونیەکانە بۆ دەرخستنی دیوی ناوەوەی کاراکتەرو ئەوەی لەناخی دایە.

بەڵام موئەسیراتی دەنگ..کە لەو شوێنە ترسناکانەدا دەبێتە زەرورەت، تا رادەیەك بەکار هاتبوو، بە تایبەت لەدەرخستنی لووره لووری گورگ، بەڵام دیسان کەشو هەوای فیلمەکە پێویستی بەزیاتر .

ئەنجام : رەنگە ئەم ئەزموونەی عەدنان عوسمان ببێتە خاڵێکی دیارو بەرچاو لە کاروانی هونەری ئەودا و رێ خۆشکەر بێت بۆ دەوڵەمەند بوونی ئەزموونی فیلمی درێژو بەرهەمی بە چێژ تر .

دەقی ئەدەبی لە نیگاری کاریکاتێریدا – بەشی (3) – هەندرێن خۆشناو

لەسەر بناغەی بوونی یان نەبوونی دەقی ئەدەبی (توانج) لە کاریکاتێردا ، دەتوانرێت کاریکاتێر پۆڵێن بکرێت بۆ چەند جۆرێك

ئەوانیش:

1- کاریکاتێری بۆ دەقی ئەدەبی:

ئەو نیگارەیە کە لە وێناکردنی ناوەڕۆکەکەی و گەیاندنی بە جەماوەرەوە تەنیا پشت بە ئامرازە دەربڕە شێوەکارییەکان دەبەستێت، بەبێ بەکارهێنانی هیچ جۆرێك لە ئامرازە دەربڕە ئەدەبیەکان، ئەو نیگارە کاریکاتێرییە واباوە لە ڕۆژنامەکاندا بە یاوەری ڕستەی (بەبێ توانج) بڵاودەکرێتەوە، کە هەندێك پێیانوایە کە ئەمە توانجێکی ئەدەبی پێویستە، تەنانەت بۆ ئەمجۆرە کاریکاتێرانەش، کە لە ڕاستیدا وانیە، چونکە زۆرێك لە ڕۆژنامەکان ئەم ڕستەیە بەکارناهێنن لەگەڵ کاریکاتێرەکەدا، لەگەڵ نەبوونیشی هیچ لە کارەکە ناگۆڕێت، بۆ نمونە لەسەر ئەم جۆرە کاریکاتێرانە، ئاماژە بە دوو کاریکاتێری هونەرمەندی لیبیایی محەمەد ئەلزەواوی دەدەین، لەگەڵ بوونی توانجی (سێزە گەرمەکان) لەگەڵ کاریکاتێرەکەدا، کەچی لەگەڵ لابردنیشی هیچ لە بابەتەکە ناگۆڕێت، لەکاریکاتێری دووەمیشدا بە لابردنی ڕستەی (بەبێ توانج) بەهەمان شێوە. شایانی باسە کە بوونی دەستەواژەی (بەبێ توانج) نەریتێکە لە ڕۆژنامەکاندا و هیچی تر نا.

2- کاریکاتێری بەکارهێنەری دەستەواژەی ئەدەبی یان ئامرازەکانی دەربڕی زمانەوانی:

ئەم کاریکاتێرەش لە بنەمادا جیاوازی نیە لەگەڵ جۆری یەکەم، چونکە ئامرازە دەربڕە ئەدەبیەکان لێرەدا ڕەگەزێکی زیادکراو نین لە نیگارەکە، بۆ ڕوونکردنەوەش نمونەی کاریکاتێری هونەرمەند عەلی فەرزات دێنینەوە (بوەستە بۆ پشکنین)، کاتێك لە نیگارەکەدا دەستەواژەی (بوەستە بۆ پشکنین) دەبینین، ئەم جۆرە دەستەواژەیە توانجێك نیە یان تێخستنێك نیە بۆ نیگارەکە، بەڵکو ئەم دەستەواژەیە بەڕاستی لەسەر بەربەستەکانی پشکنین نووسراوە، بۆ ئاگادارکردنەوەی ڕێبواران، بۆیە بەخۆی بەشێکە لە نیگارەکە و نابێتە ڕەگەزی دووەم شانبەشانی شێوەکارییەکە.
دەتوانین بڵێین ئەو دەستەواژانەی کە هەن لەم جۆرە نیگارانەدا، ناوی ئەو شتانەن کە لە نیگارەکەدا هەن، وەکو ئەوەی لەسەر دوکانێك بنووسرێت (دوکانی بەقاڵی) یان (قەسابخانە) و شتی تر لەم بابەتانە، کاریکاتێریستەکەش وێنەی گرتوون وەکو شتەکانی تری نێو بابەتەکە، لەم ڕوانگەیەوە ئەم جۆرە کاریکاتێرانە بە شێوەیەکی تەواو پشت بە ئامرازە دەربڕە شێوەکارییەکان دەبەستن، و نیگارێکی

ئاوێتە نین.

ڕەهەندی بوونگەرایی لە هۆنراوەی "بۆ ئارامی" مامۆستا "ئەحمەد هەردی" دا … هاوڕێ خالید

هەرچەندە بابەتەکەم یەك ناونیشانە، بەڵام وا دەخوازێت کە کورتەیەك لەسەر فەلسەفەی بوونگەرایی (Existentialism) ئاماژە پێبدەم. لەبەرئەوەی سروشتی ئەو فەلسەفەیە بەجۆرێکە ئەگەر لە ئاستە تیۆریەکەی بریتی بێت لە تێکستە تیۆریەکانی فەیلەسوفان، ئەوا لە ئاستە پراکتیکیەکەیدا بریتییە لە پراکتیزەکردنی بیرۆکە تیۆریەکان لە دووتوێی دەقە ئەدەبیەکاندا، بۆیە بیرۆکە و چەمکە تیۆریەکان تێکەڵ بەدەقە ئەدەبیەکان دەکرێن، بەشێکی زۆر لە فەیلەسوفە بوونگەراکان لە چوارچێوەی دەقێك و لە فۆرمێکی ئەدەبییدا، پرسێك یان چەند پرسێکی بوونگەرایی دەوروژێنن، کە لەیەککاتدا سەرەڕای بەهاو چێژی ئەدەبی، بەهای ڕاستی و دروستی و کۆمەڵێك بەهای ئاکاری و مرۆیی لەخۆ دەگرن، کە ئەمەی دواییان بەتەواوی لە سنوری فەلسەفەدایە.

فەلسەفەی بوونگەرایی فەلسەفەی (خود)ە نەك بابەت، فەلسەفەی سوژەیە، فەلسەفەی مرۆڤە وەك هەبووێك لەناو بووندا بەم پێیە، هەر لەسەر پەیوەندی مرۆڤ بە بوون کاردەکات، میتۆدی ئەم ڕەوتەی فەلسەفاندن، (فینۆمینۆلۆجی) یە، واتە چۆن دیاردە لە (هۆش) بۆ من دەردەکەوێت یا خۆی دەردەخات. گرنگترین چەمکە کلیلی و بنەڕەتییەکانی ئەم فەلسەفەیە بریتین لە (ئازادی، نیگەرانی، ترس، نامۆبوون، پوچیەت، خۆکوژی، یاخی بوون، هتد…)
ئەگەرچی ئەم تەوژمە فەلسەفیە نوێیە بەبەراورد بە ڕێبازەکانیتر سەرەتاکەی دەگەڕێتەوە بۆ سەدەی نۆزدەهەم، بەڵام ڕابەرانی بڕوایان وایە فەلسەفەیەکی ڕەسەنە و ڕیشەکەی بۆ یۆنان دەگەڕێنەوە وەهەروەها

ڕەوتە باوەڕدارەکەی (یەسوعی مەسیح) بەنموونە دەهێننەوە کە پێیان وایە ئەزموونەیەکی (وجودی) بووە. بۆچوونێکی دیکەش هەیە کە هەندێك لە مێژوونووسان و نەیارانی ئەم فەلسەفەیە دەڵێن، ئەم فەلسەفەیە فەلسەفەی سەردەمی قەیرانە لە هەناوی تەنگژە و ناکۆکییە گەرمەکانی سەدەی بیستەم هاتۆتە دەرەوە. ئیتر هەرچۆنێك بێت ئەوەی گرنگە ئەوەیە، خاڵی دەستپێك و دواهەمین ئامانج لەم فەلسەفەیەدا: (مرۆڤ) خۆیەتی.

ئەم فەلسەفەیە بەدوای شوناس و ماهیەتی مرۆڤ لەناو بووندا دەگەڕێ، بۆ ئەم مەبەستەش تەنها گەڕانەوەیە بۆ خودی مرۆڤ خۆی، واتا مرۆڤ تاکە ئامرازە بۆ تێگەیشتن لەخودی خۆی.

ئەم ڕەوتە بە بابەت و میتۆدی نوێ و جیاواز دەرکەوت، ڕابەرەکانیشی لە چوارچێوەی ئەدەب بە جیهانبینەکی بوونگەرایانەیە بابەتەکانیان دەنووسی بەتایبەت لە چیرۆك و ڕۆمانەکانیاندا، ئەمە بەڕوونی دیارە.

لەدوای جەنگی دووەمی جیهانی ئەم فەلسەفەیە پێشوازیەکی گەرمی لێکرا. وەکو پەرچەکردارێك بەرامبەر بە سەراو ژێربوونی ئامانجەکانی ڕۆشنگەری، لەئەنجامی هەڵخڕیسکانی مرۆڤ و کەوتنە گۆمی بەربەریەتەوە، لە عەقڵانیەتەوە بەرەو ناعەقڵانیەت، لە مەدەنیەتەوە بۆ هەمەجیەت.

بەمشێوەیەش فەیلەسوفی بوونگەرا، خەریکی ئەزموونکردنی خودی گرفتەکانە لە بووندا، لەلای بونگەراکان ((بوون)) بنەڕەتی هەموو شتێکە و پێش ماهیەتی دەخەن. بەمەش کۆجیتۆ و عەقڵ سەنتەریزمی(ڕێنیە دیکارت) هەڵدەگێڕنەوە. ئا لێرەوە لەبابەت و میتۆد جیادەبنەوە.

خەباتی بوونگەراکان لەپێناو مرۆڤە، دروستتر بڵێین لەپێناو پڕۆژەی (مرۆڤ) لە (بوون) دایە، بوونگەراکان ماهیەتی مرۆڤ وەکو ماهیەتێکی ناجێگیرو کراوە کە لە گۆڕانکاری دایە دەناسێنن.

گرینگترین پرسیارێك کە بوونگەراکان وروژاندیان، ئەم ناعەقڵانیەتە لە گەردوون بۆ؟ ئایا ڕەهەندی باڵا لە مرۆڤ تەنها عەقڵانی بوونە؟ ئایا بەتەنها عەقڵ دەتوانین ژیان بکەین؟ بەمەش تەوژومی مۆدێرنیتەو ئامانجەکانی ڕۆشنگەری و لۆجیکی سەرمایەداریان خستە ژێر ڕەخنەی توند دوای ئەوەی کە ئەنجام و ئامانجەکانیان بەیەکەوە ناکۆك بوون.

هەموو ئەم باس و خواسانە خزانە نێو ڕۆڕەوی ئەدەب. لەوێ لە کۆنێکستی ئەدەبدا فەیلەسوفە ئەدیبەکان، کەوتنە تاوتوێکردنی

گرفتەکانی مرۆڤ لەبووندا، ئەمەش بەتایبەتی لەلای نوێنەرانی بوونگەرا، (سارتەر و کامۆ) زۆر بەڕوونی دیارە.

ڕەنگدانەوەی جیهانبینی بوونگەرایی لە ئەدەبی کوردیدا:

لەنێو ئەدەبی کوردیدا لە باشوری کوردستان، هیچ ئەدیبێکی دیاریکراومان نیە بچێتە خانەی بوونگەراییەوە بەواتایەکی تەواو بوونگەرابێ، واتا بەچاویلکەیەکی بوونگەراییانە بڕوانێتە بوون و بوونی مرۆیی و خەریکی ئەو بابەتانە بێ کە دەکەونە سنوری فەلسەفەی بوونگەراییەوە ، بەڵام تاك و تەرا هەندێك بەرهەم دەکەونە بەرچاو کە لە گۆشەیەکی بوونگەراییانەوە دەڕوانێتە بوون و بایەخ بەگرفتێکی ئۆنتۆلۆجی و بوونی بدات. هەڵبەتە لەلای میللەتانی تر پرسی بوونگەرایی و زیاتر بەرەو پێشەوە چووە و لەناو کلتوری کورددا هەنگاوی نەهاویشتووە و چەکەرەی نەکردووە، ئەمەش بەبڕوای ئێمە تایبەتمەندی میللەتی کوردە لەسەدەی بیستەم کە خاوەنی دۆزێکی جیاوازە کە کێشەی شوناس و خەباتی نەتەوایەتی بوو لە ناوچەکەدا، بۆیە دەبینین ئەدەبی کوردی سەدەی بیستەم خاوەن تەرزێکی ناسیونالیستیانەیە وە ئەمەش بەجۆرێکە وەکو تارماییەك تێکڕای ئەدەبی کوردی تەنیوە، بۆیە دەتوانین بڵێین شوێنێك نەماوەتەوە لە ئەدەبی کوردی لای شاعیرانی کورد کە هەستی نیشتیمانپەروەری و پڕ حەماسی نەیتەنیبێ، هەروەك لای "هێمن" بە ڕوونی دیارە،
(تەنانەت وەختی دەستبازی لەگەڵ یار ئەمن ئەی نیشتیمان تۆم هەر لەبیرە) لەم نموونەیەدا هەستی بەهێزی نیشتیمانپەروەری شاعیر، زاڵترە لە هەستی تایبەتی و بوونگەراییانەی ئەو، هەستی چرکە ساتی لەگەڵ یار بوون کە بنەڕەتی و بوونی ترە لەهەستی نیشتیمانپەروەری دەبینرێت، هەستی بوونگەراییانەی ئەو پلەیەك پاش هەستی نیشتیمانپەروەرانەی دێت، هەستێکی لاواز و نا ئامادە و نا چالاکە، هێمن پێمان دەڵێت: من و یار و شیعریش قوربانی نیشتیمان. لەلای"هەژار"یش ئەم هەستە نیشتیمانپەروەرییە بەشێوەیەکی تر خۆی مانیفێست دەکات بارگاوی دەکرێت بەکۆمەڵ ئەقوالی ئاینی. هەڵبەتە ئەمە میراتێکە و پێش ئەم شاعیرانە، لای خانی و جگەرخوێن دەست پێدەکات دواتریش ئەم هەستە گشتیە (دەستە جەمعی)یە لای زۆربەی لە شاعیرە نوێکان و گروپی ڕوانگەش بەردەوامی دەبێت.
بەو پێیەی کارکاردن لەنێو ئەدەب و هونەر، خۆی پرۆسەیەکە کە ڕەنگدانەوەی خودی هۆش و ئاگامەندی و هەستی نووسەرەکەیەتی بەڵام ئەدەبی بوونگەرایانە ئەوەیە کە بوونی مرۆڤ و خودی خۆی دەکاتە کەرستەی توێژینەوە، واتە کەرستەو بابەت و میتۆدی خۆی هەیە بەم

پێیە ناتوانین هیچ شاعیر و ئەدیبێك بەتەواوی بخەینە ئەم چوارچێوەیە، بۆیە دەتوانین بڵێین ئەدەبی کوردی لە چاو گەلانی ناوچەکە لە ڕەهەندە بوونگەراییەکەی کورتی هێناوە.

بەڵام یەکێك لەم شاعیرانەی کورد کە سەرنجی زۆر بەلای خۆیدا ڕادەکێشێت، “م.ئەحمەد هەردی”یە. ئەوەی جێگای سەرنج و بایەخە، وە زۆر بەڕوونی هەستی پێدەکرێت لای هەردی ئەوەیە کە بە هەستێکی بوونگەراییانەی زۆر تایبەتی دەنوسێت، جیاواز لەو هەستەی پێشوو کە لای شاعیرانی وەك (خانی و جگەرخوێن و سالم و کوردی و هێمن، هتد….) هەبوو.

ئەگەر سەرنج بدەین دەبینین، هەستی نامۆیی و تەنیایی، بێ ئارامی و بێزاری باڵی بەسەر کۆی شیعرەکانیدا کێشاوە. ئەگەر لەناو دێری شیعرەکانیشدا بگەڕێیین هۆکاری ئەو بێزاری و نامۆییەیە نادۆزینەوە، چونکە ناکەوێتە ناو بوونی مادییەوە بەڵکو هۆکارەکە لە دەرەوەی بوونی ماددیە. نیگەرانی و بێزاری ئەگەر هۆکارەکەی لەناو بوونی ماددە دابێت، ئەوا بە نیگەرانی ئێنتۆلۆجی دانانرێت بەڵکو نیگەرانیەکی ساختەیە و ناڕەسەنە. بەڵام ئەو نامۆییەی لە بونیادی ئەو (شاعیر)ە دایە، ڕیشەیەکی ئێنتۆلۆجی و “بوونگەرا”یانەی هەیە. واتا نامۆیی و بێزاریەکی ئێنتۆلۆجی، ڕەسەن و زیندووە. ئەوەی زۆر بە زەقی دیارە لە شیعری، “بێ ئارامی” کە لەساڵی 1938 نوسیوویەتی:

ئاخ و داخ و دەرد، لەدەست تەنیایی،
پەشێوی بێ حەد، دەردی بێ دوایی

(هەستکردن بە تەنیایی بەمشێوەیە لەناو ئەو هەموو جەنجاڵییەی ژیان، سەرەتای چرکە ساتێکی فەلسەفییە، کە مرۆڤ هەست دەکات فڕێ دراوەتە ناو ئەو گەردوونە و بە تەنیایە)

ئەم سەرسامیە (سەرسام بوون، یەکێك لە خەسڵەتەکانی بیری فەلسەفییە)

بێ ئارامیە
دڵ ناکامیە
کەی کۆتایی دێ؟
نە لەناو گوڵزار
نە لای خزم و یار،
ئۆقرە ناگرم…!

(ئەو بێ ئارامی و بێ ئۆقرەیی و نیگەرانییە، لێرەدا کە هیچ هۆکارێکی ماددی و سۆزداری لە پشت نییە، ئەمە بەو واتایە دێت کە ئەم هەستە ئێنتۆلۆجی و ڕەسەنە)

لە دەست شار هەڵدێم، دەچمە ناو گوڵزار
لەوێش هەڵناکەم، دێمەوە ناو شار!
وەك ئارام نەماو
دڵ و پێ سوتاو
خانەی خەو ڕوخاو
لە دنیا بێزار…!
کە بە تێکەڵبوون، وەها بێزارم
بۆچ بە تەنیایی پەشێوە کارم؟! (دووبارە پرسیارکردن لەم هەستکردن بە تەنیا بوونە و واق وڕمان لەناو ئەو هەموو هەراو زەنایەی گەردوون، بە دۆخێکی بوونگەرایانە دادەنرێت.)
بۆ وەك ڕەنجەڕۆم؟
وەڕس بووم لە خۆم
بۆ هەر کوێ ئەڕۆم
دڵ بێ قەرارم؟!
بەمشێوەیە ئەم ڕوکردنە (خود) یە، لە کۆنتێکستی شیعریدا، تاوتوێکردن و وتوێژکردنی (خود) ، داهێنانی ستایلێکی تەواو نوێیە لە ئەدەبی کوردییدا، هەردی یەکێکە لەو شاعیرانەی کەم لەسەری نوسراوە، بەڵام چەند بۆچونێك هەن لەسەری لەم چوارچێوەیەشدا ڕەخنەکراوە لەلایەن (کاکەی فەلاح)ەوە، بەڵام بۆچوونی گرنگ لەبارەیەوە بۆچوونی (گۆران)ە، کە وتویەتی: (هەردی قوتابخانەیەکی زۆر نوێ و تایبەتە لە ئەدەبی کوردی) دا.
ئەوەی کە ماوە پێویستە ئاماژەی پێبدرێت، ” هەردی” لە پێشەکی دیوانی (ڕازی تەنیایی) دا، ئاماژەی بەوە کردووە کە ئەو خوێنەرێکی بواری فەلسەفە بووە زیاتر لەوەی خوێنەری ئەدەب و دیوانی شاعیران بێت، ئەمەش سەرەڕای ئەوەی کە بەداهێنەری ئەو شێواز و ستایلە نوێیە دادەنرێت، ڕەنگە خود ئاگایانە بەرەو ئەو شێوازە و ستایلە چووبێت، چونکە ئەم هەستە چالاکە تایبەتە، باڵی بەسەر زۆربەی شیعرەکانیدا کێشاوە.

“وان”؛ وشە-پاشگرێکی پیرۆز و

ڕەسەن … نووسینی: زانکۆ یاری

لێکۆڵینەوەی زمانەوانی، زمان دەوڵەمەند دەکات و توانای زمان بەرانبەری گۆڕان دەپارێزێت؛ واتا دەتوانین سەدان ڕاستیی ئایینی، سیاسی، کۆمەڵایەتی و هتد، لە نێو زمان‌دا لەڕێگەی وردبوونەوە لە زمانی کوردی، بدۆزینەوە. زمانی کوردی، زۆربەی ڕاستییە مێژوویی و زمانەوانییەکانی خۆی، لە نێو خەزینەکەیدا شاردووتەوە؛ ئەویش وشە ڕەسەنەکانی لە زاراوە جیاجیاکانی‌دا کە باس لە مێژوویەکی زۆر دوور و چاندێکی پڕشکۆ دەکەن. لێرەدا لەڕووی ڕێزمانییەوە، وشەی “وان” کە وشەیەکی کۆنی کوردییە و لە ڕێزمان‌دا وەکوو پاشگرێک هەڵبژێردراوە، لەم نووسراوەدا وەک بە کورتی چاوێکی پێدا دەخشێنین.

لە زمانی کوردی‌دا، پاشگری (Suffix) “وان” کە لە فارسی‌دا بەشێوەی “بان”، هاتووە لە بنچینەدا لە وشەی (خوا-وان)ی کوردی وەرگیراوە کە پاشان وردەوردە لەسەر زمان بووەتە “خواوەن-خاوەن” ئینجا بووەتە “خوداوەن-وەند” و پاشان لە کوردیی ئێستادا، پێشگرێکی تری بەسەردا هاتووە و “خاوندار-خاوەنداری” و “خاوەندارێتی”ی لێ دروستکردووە. هەموویان لە ڕەگی کوردیی “وان”ە‌وە هاتوون. هەروەها، پاشگری “وان” لە کورمانجی ژووری‌دا دەبێتە “ڤان”، بەم پێیەش ئەم پەرەسەندنە دیالێکتییە، واتا گۆڕانکاریی فۆنتیکی (Phonetic) ئەوە دەگەیەنێت کە گۆڕان بەسەرداهاتنی لەسەرەخۆی پیتی (و W) بۆ (ڤ V) وەک لە “ئاو” بۆ “ئاڤ”دا دەبینین. بە پێی چوارچێوە و پێکهاتەزانیی وشە (Morphology) بە گشتی وان و ڤان پاشگرێکە کە بکەری ناوەکە دابین دەکات. ئەم رێسایە لە زمانی کوردی‌دا گونجاوە و دەتوانین چەندین نموونە وشەی لێکدراو، بۆ ئەم رووداوە بێنینەوە. وەکوو نموونە، لە سەرەتادا وشەی “وان”، ئەوە ناوی دەریاچەی “وان”ت وەبیر دێنێتەوە. هەروا کە ئاماژە درا لە کورمانجی ژووری‌دا زۆربەی “و”کان، دەکەنە “ڤ”؛ تەنیا دەریاچەی “وان” نەبێت.

ئەوەی بڵێین کە لە کرمانجیی ژووری‌دا (باکوور)، “ڤان”ی پاشگر لەگەڵ “وان”ی ناوی دەریاچەی وان، یەک ڕەگ و واتایە و ناوی “وان” واتای پیرۆزبوون دەگەیەنێت، یان ڕاستتر بڵێین واتا “خاوەنێکی پیرۆز” و بەم شێوەیە وشەی “وان” لە لای باکورییەکانەوە، ڕەهەندێکی پیرۆزی هەیە. چونکوو دەریاچەی وان لەژێر چیای ئاراراتی پیرۆز و نزیک چیای جووددا هەڵکەوتووە، ئەو شوێنە پیرۆزەی کە دەڵێن

یەکەمین گیانەوەران تێیدا هەڵکەوتوون و کەشتیی نووحی پێغەمبەریش هەر لەوێ نیشتەتەوە!؛ (بەپێی تێژینەوەی هەندێک لە مێژووناسان، ئەوەش واتای ئەمە دەگەیەنێت کە دەریاچەی وان دەبێ پاشماوەی ئەو بەران و فەرتەنەی نووحی بێ کە هێشتا لەوێ ماوەتەوە!) هەو و نهێنیی ئەمەش کە تا ئێستا وان نەکراوە بە ڤان لای باکوورییەکان، ڕەنگە هەر ئەم پیرۆزبوونەی دەریاچەکەیە کە بە دەسەڵاتی خواوەند گوتراوە!. ئەوەی کە زۆرتر شیاوی ڕامانە و ڕەنگە بە پێوەری زمانناسی و لێکدانەوەی مێژوویی سازگار بێ و بکرێت زۆرتر گرنگیی پێ بدرێت، دەتوانێت ئەم چەند وشەی خوارەوە بێ کە لە هەمان “وان” پێکهاتوون:

-مێهرەوان؛ واتا کەسێک کە “مێهر”ی هەیە. کەواتە “مهربان”ی فارسی هەمان میهرەوانی بە ڕەچەڵەک کوردییە. ئاماژە: پەرەستنی مهر، دەگەڕێتەوە بۆ ئایینی میترائیسم کە یەکەم ئایینی کوردی بووە.

-مەریوان: وشە یا لێکدراوی زمانیی “مەریوان”، پێکهاتەی دوو وشەی “مێهر” و “وان-بان” بێت کە لە ڕەوتی زەماندا “بان” بۆ “وان” گۆڕابێت!. بەم بۆچوون و لێکدانەوە کە هەندێک شرۆڤەی دەکەن، واتای مەریوان یا “مێهربان” بەرچاوتر و ڕوونتر و زۆرتر شیاوی پەسەندی دەنووێنێت، چاودێر و پارێزەری “مێهر”ە. واتا شوێنی چاودێر و پارێزەری مێهرە، کە مەبەست لەو ئایینە پیرۆزە کوردییە و جێگاکەیەتی!.

-پاڵەوان؛ کە پێکهاتووە لە پاڵە+وان، کە بە کەسێکی بەهێز دەڵێن بەرگری لە خەڵکی “پاڵە” بکات و خۆی بە خاوەنی پاڵان بزانێت.

-مەلەوان؛ مەلەوان وشەیەکی تەواو کوردییە. لە فەرهەنگی “زانستگای کوردستان”دا، هاتووە: (malavan)، (ناو)، مەڤان، مەلوو، دەریاوان، گەمیەوان؛ واتا ئەو کەسەی کە لەسەر کەشتی کار دەکاتن. لە “فەرهەنگی باشوور”دا، نووسینی ئاکۆ جەلیلیان، چاپی چوارەم، هاتووە: خزمەتکاری کەشتی، ئاڤژەن. لە فەرهەنگی “زنار”دا، نووسینی حەمە کەریم عارف، بۆ ئەم وشە لێکدراوە نووسراوە: کەشتیوان. واتا خودای کەشتی.

-باخەوان؛ وشەی باخەوان لە دوو وشەی باخ+وان پێکهاتووە. باخ ناوە و وانیش پاشگرە. کورمانجییەکەی دەبێتە باخچەڤان، واتە پارێز و خاوەن و بەخێوکاری یەکبەیەک دەی گوڵ و گیاکانی باخ. واتا بەرپرسی گوڵان، هەر ئەو باخەوانەشە کە دەتوانێت هەر کاتێک بیەوێ بۆ هەر شێوازێک ژیان و هەرچی گیانەوەرانی باخەکەیە، کۆتایی پێ بهێنێت. ئەمەش تەنیا لە دەسەڵاتی خواوەندا هەیە. میناک: -ئاشەوان؛ واتا خاوەنی ئاش. -قازەوان؛ واتا پارێزەری قازان. هەروەها نچیروان،

ژیلوان و سە‌دان نموونەی‌تر…

نووسینی: زانکۆ یاری
Jun, 2019 12

سەرچاوەکان:
-یەعقووبی، حوسێن، "زمان، وەرگێڕان و پەیوەندی کولتوورەکان"، وەرگێڕانی: ئیسماعیل زارعی، چاپخانەی د□زگای ئاراس، کۆلێژی پەروەردە، سۆران، چاپی یەکەم-هەولێر 2007.
-موکریانی، د. کوردستان، 1977، "سیر تطور زبان کوردی و مجموعه زبان های ایرانی"، چاپی یەکەم، 1394.
-فەرهەنگی "زانستگای کوردستان"، چاپی 1385، سنە.
-فەرهەنگی "باشوور"، نووسینی ئاکۆ جەلیلیان، چاپی چوارەم.
-فەرهەنگی "زنار"، نووسینی حەمە کەریم عارف، 2006، هەولێر.
-فەرهەنگی "کاوە"، لەسەر ئینتێڕنت- بەڕۆژ. (http://farhangumejuikawa.com/kawe/index.php)
-ماڵپەڕی "یاگەی زمانی کوردی"، بەشی ڕێنووس. http://yageyziman.com/Renusi_Kurdi.htm))
-Http://trovamy.altervista.org/ English: Wikitionary, .((available under the CC BY-SA 3.0 license

---

کورۆنا … عزیز شریف و ئیبراهیم محمد

وەک ڤایرۆسێک یەکێکی تر لەو ڤایرۆسانەیە کە لەهەناوی سیستەمی سەرمایەدارییەوە بۆ دنیا هاتووە بەماوەیەکی دیاریکراو یەخەی ئینسانەکان دەگرێت و خۆی بۆ ڤایرۆسێکی تر دەگۆڕێت ! ئەگەرچاوخشانێکی کورت بەسەر مێژووی سەد ساڵی ڕابردوودا بخشێنین ئەوا هەر دەورەیەک لە دەورەکانیمێژووی سەدساڵ ڕابردوو هەڵگری ڤایرۆسێکی کوشندە بووە کە ژیانی هەزاران تا بە ملیۆنان ئینسانیکردۆتە قوربانی خۆی . لەسەرەتای سەدەی بیستدا پەتای ئیسپانی بۆ نموونە ٢٠ ملیۆن ئینسانیکوشتووە ، ئایدز لەسەرەتای

پێدابوونیەوە تا بەئێستا دەگات ٣٦ ملیۆن ئینسانی کوشتووە . کۆلێرا و نەخۆشیەکانی تر تا بە پەتای باڵندە و بەراز لەم سەرەتایانەی سەدەی بیست و یەکەدا دیسان بەهەزارانئینسانی کردەتە قوربانی . جەنگی جیهانیەکانی یەک و دوو ، جەنگی ناوچەیی و ناوخۆییەکان ، جەنگە قەومی و تائیفیەکان دیسان قوربانیەکانیان ملیۆنان ئینسای تر بووە . ئەگەر کەمەک لەژیکانە بەسەرچاوەی ئەم ڤایرۆسانە بگەڕێینەوە ئەوا ئەوەی دەستگیرمان دەبێت ئەمەیە کە ئەم ڤایرۆسانەلەهەناوی قازانج پەرستی سەرمایەداریەوە سەرچاوەیان گرتووە . ئەم سیستەمە مەتیق (هاندەر) یئینسانە بە بەدەستهێنانی زۆرترین سود و قازانج ، لەم پێناوەشدا لەهیچ شتێک سڵی نەکردۆتەوە . ئەگەر لە ڕابردوودا بڵاو بوونەوەی پەتای دژە تەندروستی ئینسان بەشێوەی ئەم سەردەمە بڵاو نەبووەهۆکارەکەی ئەمەبووە کە سەرمایە وەکو ئەمڕۆ سنورەکانی کراوە نەبووە ، بەڵام پەتا و ڤایرۆسیجۆنگەکانی سەرمایە لەمسەر بۆ ئەو سەری زەوی بڵاو بووە . ئەوەی کۆرۆنا و نەخۆشیە سەردەمیەکانیتر لە کۆلێرا و ئاوڵە و سوورێژە و سیل و تاعون جیا دەکاتەوە ئەو گومانە لە سەرچاوە و هۆکاری ئەمنەخۆشیە دەکرێت بەشێوەیەک بەڵا سروشتیەکانی گەڕیوە بە بەڵا دەسکرد و بەرهەمهاتوەکان ئامانجیپشتی ئەم گومانە ئەو بنبەستەیە کە کرەزە (ئەزمە) ی ئەم سیستەمە هیچ چارەسەرێکی نیە بۆ کێشەکانیلە ڕووەندی لە خواریا خۆی لەپشتی ڤایرۆسەکەوە دەشارێتەوە ..... ئێستاش کۆرۆنا دوا ڤایرۆسیهەڕەشەکار لەئینسان نابێت ، هەتا سەرچاوەکەی ، یانی سیستەمی سودپەرستی سەرمایەداریلەناونەبرێت ناوە نەناسراوەکانی ڤایرۆسەکانی تر لەسەر ڕێمان دەبن !

عزیز شریف

ئیبراهیم محمد

کورتەنامەی شیعریی – بەشی

یانزەهەم … فەتاح حەسەن

ئەتۆ..
بازنەی خۆشەویستیی منی
کۆتاییەکەت..
سەرەتایە.

بڕوام نەدەکرد
خۆرئاوابون
هێندە جوان بێ
تا لەنێوان
گەردنی دوو گەنجدا دیم،
لە ساتی ماچی ناودەما.

ئەگەر
تەنها یەک کەس
حەز بە بیستنی
ترپەی دڵم بکا
حەز دەکەم
تۆبی و بەس.

لەو ساتەدا
کە دوو ئاشق
خوا حافیزی لەیەك دەکەن
دڵم لەخەم دادەمێنێ و
زیاتر
هەست بەتەنهایی دەکەم.

ئەوی ئەتۆ
ناوی دەبەی
بەدواهەمین ماچ

لەلای ئەمن،
گەر دوەم نەبێ
یەکەمە. دکتۆر وتی:-
ئەتۆ کەڵەی لەژماردنی ماچ.

ئەگەر
مانای خۆشەویستیی نازانی
خۆت نەخەیە، داوی عیشقەوە،
خۆشەویستیی
گەمەی منداڵان نییە
هەی ماڵ خراب.

کێ، پێیدەڵیم.. خۆشمدەوێی
واهەست دەکەم
پیت بۆ پیتی خۆشەویستیی
کلوە بەفرن و
بەسەر تەی دەریادا، دەبارێ.

فەتاح حەسەن
دانیمارك/ ڤالبی

پارچەکانم کۆکەنەوە … ستار ئەحمەد

کەرتێکی چوار پارچەی لەشم
ڕۆژی رووناك
لەگەڵنرا
کوانێ کچێ
چاوکاڵەکانی سنجارم

لـەكوێى ئەم چەرخە چەپ گەڕە ..؟
فرۆشران
كێ هاتە دەنگ ..؟
كوا كامەيە
مافى گەلان ..؟
هەرچۆن هەڵەبجەى شەهيدم
بەغازى خەردەل كوێر كرا
گەرميان و كوێستانى رۆحم
ئەنفال كران
دۆستانى كورد
هاوپەيمان و
وڵاتانى بەناو ئيسلام
فرمێسكيان لـەچاو دەرنەچوو
خۆيان كەڕ كرد
ئينسانىەت
لـەسەراپاى گۆى زەويدا
سڕايەوە
هەر ئەوانيش
جارێكى دى
داعشيان هێنايە گۆڕێ
ئاگرى تاوانى سەدام
جارێكى تر كرايەوە
لـەكام چەرخ و زەمانەدا
ئينسانيان وەكوو دڕندە
لـەنێو گڕا سووتاندووە ..؟
كوا جوولـەكە
تاوانى واى
بەرامبەر عەرەب كردووە ..؟
كەچى فرمێسكيان ناسڕن
شەوو رۆژ
بەدووچاو دەگرين
بۆ فەلـەستين
وەكوو ئەوەى
ژيان تەنها بۆ ئەوان بێت
هەواو زادو
خاك و وڵات
بۆ خەڵكانى تر تاوان بێت

ئەمانە دروشميان خوێنە
ئاڵايان برا كوشتنە
لەئادەمەوە تا ئەمڕۆ
هەر تاوان پيشەيان بووە
قابيل هابيلى سەربڕى
مەئموون ئەمينى تيرۆر كرد
ويستيان يوسف بخنكێنن
حوسێن و حەسەنى باوكيان
بەو دەردە برد
مێژووى عەرەب
تاڵانى و ژن رفاندنە
نەزانى و زانا كوشتنە
ئيتر دەم بەچى خۆش بێت
من لەخاكەكا
چرۆم كرد
جوانى و قەڵەم لەخاچ دەدەن
فوو دەكەنە چراى ماڵان
ژەهراوو
گازى كيمياوى
بەسەر كۆرپەو
گەنج و شارما دەبارێنن
وەرە قووتى رۆژانەى تۆ
لەنێو خوانى ئەمانە بێت
تەنانەت هەواى خودايان
ژەهراوى كرد
كێ دەتوانێ
بڕوا بكات
رۆژێك ببنە
برا بە كورد ..؟

ستار ئەحمەد

بابەت –ئایا چارەسەری فایروسی کۆرۆنا هەیە؟ … جێگر ئومێد

بەهیوای تەندروستی باش بوو هەموو لایەك هیواخوازم دوور بین لە نەخوشی –لیرە و لەوی بابەتی سوشیال میدیا بووتە کۆرۆنا لە هەموو جیهان ریکاری یاسای توند گراوتە بەر کە بە شیوەکی خیرا بەشیك لە ولاتان گرتۆوە (COVID-19)ناسراوە

وە تا ئیستا هیچ جۆرە چارەسەریك نەدوزراتەوە تەنها ریگاکانی خوباراست نەبیت و تەنها بهیز کردنی سیستەمی
بەرگریە

بەو هوی کە فایروسی کرونا ناتوان بو ئاسان بناسریتەوە لە لەش ئەمەش وای کردوە تا ئیستا جیهان بەدوای چارەسەری بگەرین

وە ترسی ولات لەوە دایە نەتوانین چارەسەریك وا زوو بدوزنەوە و وەکو پایدامکی سالی 1918 بەروکی جیهان بگریت بەداخەوە بووە مردنی زیاتر لە 20 ملیون کەس وە ترسی ئەم فایروسە بە شیوەکی خیرا بلاو دەبیتەوە لە هەوا توانای زیان هەیە بو ماوەی 3 روز

ئایا بو تا ئیستا ڤاکسین نیە بو فایروسی کرونای (٢٠٢٠) ؟

پیوستە سەرەتا بگەرین لو دوزینەوە ً جۆری ڤایرۆسە کە پیکهاتە ی ڤایرۆسە کە و چۆنیتی کارکردنو چالاکی ڤایرۆسە کە . تیست کردنی عیلاجە کە راستە و خۆ لە سە ر فایرۆسە کە . گە ر سە رکە وتوو بوون ئینجا دە بێت تاقیبکریتە وە لە سە ر مرۆف یان ئاژە ڵە کان تا دڵنیا ببنە وە لە وە ی دە رمانە کە کار دە کات لە جە ستە ی ئاژە لە کە و سە رکە وتوو دە بێت لە جە نگ کردن لە گە ڵ ڤایرۆسە کە ..وە هەتا ئیستا هیچ تاقیکرنەوەك سەرکەوتوو نەبووە.

تاقیکردنەوەی یەکەم لەسەر بەکارهێنانی هەردوو دەرمانی نەخۆشی ئایدز HIV لۆپیناڤیر و ریتۆناڤیر ، لەهەمانکاتدا تاقیکردنەوەکەی دیکە لەسەر دژە ڤایرۆسی ڕێمدیسڤیر کراوە.

وەکوتای تاقیکردنەوەکان کە ولاتان دەدوزنەوە . بو کرونا (مارانا-1273)ناوەکەیەتی . ئیستا لە سەر 25 خوبەخش تاقیدەکریتەوە .

ئەم پروتینە دەکاتە ئامانج کە لە سەر جەستەی ڤایروسەکەیە، ئامانجی ئەو پروتنیە کە ریگا بە فایروس دەدات زیان بە خانەی لەشی مروف بگەینی

قوتابی بەشی دەرمانسازی: جیگر امید